

●

СПОГАДИ ПРО ОКУПАЦІЮ (перебувала в с. Льгів Чернігівського району з 25 лютого по 1 квітня 2022 року)

З Чернігова ми з донькою виїхали 25 лютого 2022 року зранку, бо в місті ми живемо в приватному будинку, а погребча чи підвалу в нас немає, до найближчого укриття дуже далеко. Окрім того, я переймалася за харчування дворічної дитини, адже вдома запасів особливих не було. Виїхали до мами в Чернігівський район, як ми думали, на кілька днів, тому взяли з собою лише документи й підгузки.

Перші кілька днів було відносно спокійно: з боку Чернігова лунали сирени повітряної тривоги й постріли, проте був інтернет і мобільний зв'язок, тому друзі і знайомі інформували про те, що відбувається. Весь час здавалося, що це якийсь сон, який ось-ось закінчиться, й ми повернемося до буденного життя.

Усвідомлення, що відбувається справді щось апокаліптичне, з'явилося після подій у Павлівці й Київці, які були на відстані 10 км від нашого села. Проте чомусь я була впевнена, що наше село російські війська обійдуть через його незручне розташування, віддаленість від траси.

3-го березня нашим селом проїхала колона російських танків і, минувши його, облаштувалася в колишньому кар'єрі; цілий день було чути, як там рівняють технікою сміття. Під вечір з'явилися на вулиці російські військові, просили цигарки, туалетний папір, взуття, пропонували обмін на їхні харчові пайки. Вразили неслов'янські обличчя з байдужістю в очах. Саме тоді вперше вони вибили вікна в хаті, яку залишили господарі, й понесли звідти в кар'єр подушки та ковдри. Ми були шоковані, дзвонили господарям, щоб пояснити ситуацію, ходили перевірити, чи все гаразд із будинком.

Проте тоді в селі ще був мобільний зв'язок, а тому наступного дня українські військові табір окупантів розгромили. Я не знаю, скільки там було техніки й військових, проте в той день вперше відчула, що війна прийшла безпосередньо до нас: стріляли одразу звідусіль, дрижали стіни в хаті. Якби ж ми тоді знали, що так житимемо весь наступний місяць... Наступних кілька днів росіяни вивозили з того кар'єру розбиту техніку, проте до сьогодні невідомо, скільки там ще залишилося, бо місцевість замінована. Через два дні після закінчення окупації там підірвався на міні один із чоловіків, які пішли в кар'єр подивитися на машини.

Далі російські військові не повторювали помилки своїх попередників й оселялися безпосередньо в селі. Вони одразу провели рейд і з'ясували ситуацію: у яких хатах хтось мешкає, які садиби найбільш придатні для проживання. Вони просто вибивали двері в усіх приміщеннях, залишали їх відчиненими настіж, після чого місцеві мешканці ходили й зачиняли, бо виникало гнітюче відчуття безгосподарності й покинутості. Окрім того, хтось із росіян проговорився, що вони шукають якихось своїх дезертирів, тому подекуди вони проколювали шини в автомобілях місцевих мешканців, казали, що мають указівку розстрілювати легкові машини без розпізнавальних знаків, проте не уточнювали, що саме для них є розпізнавальним знаком.

Довкола хат вони поставили свою техніку, інколи по 3–4 машини чи танки. Згодом вони нам казали, що нас ніхто звільнити не прийде, а я подумки їм відповідала: «Звісно, ви ж заховалися за наші спини, то щоб звільнити село, його мають повністю розбити, бо ж як інакше вас звідси викурити».

Мій перший досвід спілкування з ними був такий: вклала дитину спати, почула, що хтось зайшов до хати, вирішила, що то мама, хвилин через 10 почула голос: «Есть кто в доме?», кажу: «Я тут». Виходжу з дитиною на руках і бачу дуло автомата, спрямоване на мене: «Понятно, жилой дом, жилой дом, уходим». Мама, повернувшись, запитус: «Нащо ти в шафі все поперекидала і чому коробочка з шиттям стоїть посеред столу?». Обидві розуміємо, що ті 10 хвилин, поки я не знала, що по хаті ходить хтось чужий, вони шукали щось цінне, тому перекидали все.

Із перших днів окупації ми залишилися без мобільного зв'язку, передусім через відсутність електроенергії, проте ще й тому, що росіяни моніторили за допомогою апаратури телефонні сигнали, що йдуть із певної частини села, і проводили одразу рейд із виявлення, хто й куди дзвонить чи щось надсилає. Телефони забирали чи розбивали, тому всі змуше-

ні були вимкнуті й заховати засоби зв'язку до кращих часів. Водночас вони збирали інформацію про чоловіків, запитували в жінок, де перебувають їхні сини, чоловіки, брати.

В окупації ми прожили до 1-го квітня. Загалом нас не ображали чи намагалися не ображати. Це якщо порівнювати з тим, як було в інших селах, хоча ми на той час не знали, що може бути, як, наприклад, у Ягідному чи Лукашівці.

Через відсутність електроенергії і зв'язку ми нічого не знали про ситуацію в країні, навіть у Чернігові, який був за 15 км від нас. Виходиш вдень із двору й бачиш, як з боку Чернігова йде густий чорний дим, здається, що від міста нічого не залишилося. Це посилювало гнітюче відчуття, яке інколи доходило до відчаю. Вони ж самі повторювали, що стріляють лише по військових об'єктах, проте на запитання, де в околицях Чернігова, які вони розбили на 70%, ці об'єкти, мовчали. Іншого разу один із них нас переконував: «Путин сказав, що всё, что мы случайно зацепим, он вам компенсирует, вот просто приходит с документами на дом, а он вам сразу квартиру в новострое».

Інколи мене охоплював повний розпач, особливо, коли мама, сходявши до знайомих, приносила невтішні новини:

— Мамо, що там хорошого?

— Нічого хорошого, стало гірше, ніж було вчора. За ніч вони накопали окопів по всьому селу, скрізь траншеї, паркани розбиті, техніки стало вдвічі більше.

Проте час від часу доходили окремі чутки від односельців, які десь знайшли батарейки і потайки слухали радіо: розумієш, що нічого, окрім старих диванів і собачих будок, росіяни в Україні не захопили, що Чернігів тримається, і це дарує надію. Кожен вечір ти лягаєш спати й молишся, щоб ти прокинувся, а в селі жоднісінького окупанта не було. Ця мрія здійснилася аж 1-го квітня і саме так, як я це уявляла, бо вони поїхали о 5-й ранку, тихо й непомітно. Відчуття було як у дитинстві в новорічний ранок: наче всі подарунки одразу твої і ти не знаєш, що з ними робити.

Не знаю, скільки саме росіян було в селі... Проте багато, бо були артилеристи, які зранку виїжджали на машинах у бік траси на Славутич, а також у бік Левковичів, були танкісти, зв'язківці, піхотинці, вагнерівці... Переважна більшість залишалася в селі й ходила «на промисли», тобто облаштовувала свій побут. Як вони самі казали, що перед тим вони три тижні жили в лісі, а оскільки їм сказали, що їхнє відрядження на 2–3 дні, то з собою вони фактично нічого не взяли, а пайки їм уже приїлися, тому вони почали ходити по хатах, де не жили люди, й тягти все – подушки, ковдри, ложки, консервацію, дрова... Нам ще пощастило, оскільки місцевий фермер дозволив будь-кому приходити й колоти свиней, яких було нічим годувати й поїти. Це врятувало селянські господарства від розорення, які й так страждали, бо частина військових була мусульманами, а отже, вони ходили й забирали кіз, курей, качок, гусей.

Окрім того, над селом постійно летіли снаряди в бік Чернігова. Ми не ховалися в погреб, бо вночі вдягати дитину, яка щойно заснула, й бігти в холодний погреб, а потім повертатися до хати – це ще той квест. Просто спали вдягнені всі в одній кімнаті з одним вікном, бо у великій залі з чотирма вікнами був ефект, наче стріляють безпосередньо по тобі: дрижали шибки, було видно спалахи. За час окупації в селі згоріли дві хати, мабуть, випадково, через необережність окупантів під час користування опалювальними приладами: у хатах тих ніхто не жив давно, необхідно було чистити попіл, щось лагодити, перш ніж користуватися. Принаймні, вони разом із місцевими мешканцями намагалися пожежі загасити й копали траншеї, щоб вогонь не перекинувся далі.

Важко було й удень, оскільки ти не міг залишити хату й на хвилину, бо, незважаючи на напис «здесь живут люди», міг хтось зайти й винести те, що йому потрібно. Тому доводилося цілий день ходити двором і вести «світські розмови» з окупантами, які по черзі заходили, чи то контролюючи ситуацію, чи то від нудьги.

Вони, здається, самі вірили в ті нісенітниці, які розказували нам, наприклад: «Ваши военные совсем с ума сошли, они где-то в ангаре закрыли женщин и детей, да просто всех жителей села, и когда наши хотят их освободить, те строят живой щит». Або ще: «Ваши военные расстреляли в центре Чернигова очередь людей, которые стояли за гуманитарной». Звісно, ніхто в це не вірив, проте в дискусію з ними не вступали, щоб не провокувати на якусь агресивну реакцію.

Загалом люди не відчували перед ними страху й поводитися гідно, відстоюючи свої права, наскільки це було можливо. Наприклад, росіяни розламували паркани й ставили на городах і в садах свої машини, то мамин дядько їм сказав: «Ні, хлопці, тут у мене малина посаджена, ви ж її витовчете своєю технікою, не треба її сюди ставити». «Дед, тут не видно никакой малины», – відповідають. «Ну це вам не видно, а вона тут є, ось-ось має сходити, не товчіть», – сказав їм дід, і вони таки послушали.

Самих російських військових «годували» історіями про те, що ось-ось Україна капітулює і вони поїдуть додому. Леде не щодня вони запитували: «Ну когда, когда ваш Зеленский подпишет капитуляцию?».

Вони постійно слухали українське радіо, приходили до нас, щоб ми їм дещо переклали. Десь 15-го березня один із них, проходячи вулицею, дав мені свої навушники й телефон та попросив пояснити, про що там говорять. Уперше за два тижні я почула новини, зрозуміла, що Збройні сили України дають їм гідну відсіч, і ніхто не захопив Київ за три дні. Кажу їм: «Ваші втрати – понад 15 тисяч». Він: «Да не может быть, нам говорят одна-две, а ваших сколько? Ну вот мы дойдём до Киева, сбросим вашего Зеленского и Украина будет дружить с Россией». Кажу: «Танків ваших знищено ось стільки (не пригадую кількість точно)». Він: «Мы их сами бросаем, они ж не едут». Я ледве стримала сміх.

Подекуди бували ситуації, достойні комедійних шоу. Наприклад, одного дня приїхали представники якоїсь їхньої служби й кажуть місцевим мешканцям: «Здесь, у вас, будет военный городок возле города миллионника. Сколько в Чернигове миллионов жителей?».

Я й до сьогодні посміхаюся, коли згадую ситуацію, яку умовно для себе назвала «взяття дивана»: виходжу з двору, щоб йти до колодязя по воду, з сусіднього городу виїжджає велика вантажна машина, по обидва боки якої йдуть військові з серйозним виразом обличчя, у повній амуніції, з автоматами в руках. Я, розуміючи, що краще не вештатися під ногами, розвертаюся і йду в інший бік по воду, проте повертаючись із повним відром, розумію, що машина підїхала до сусідського будинку, який звичайно використовували як дачу, і звідти оліяні виносять диван – не дуже новий і не дуже сучасний. При цьому обличчя в учасників операції надзвичайно серйозні, зброя напоготові. Диван завантажили в машину й процесія рушила далі.

Найбільше всі боялися чуток, що Чернігівську область можуть віддати Росії, і хоч розумієш абсурдність такого розвитку подій, проте легко піддатися паніці і зневірі в умовах окупації й відсутності інформації. Коли окупанти почали робити перепис населення, нібито для виділення гуманітарної допомоги, місцеві мешканці почали перейматися, що їм видадуть російські паспорти, тому почали ховати свої українські документи, щоб уберегти їх від знищення.

Росіяни стріляли багато, було таке враження інколи, що просто для того, щоб вистріляти певний запланований запас набоїв. Наприклад, у нас на городі, посеред поля, стояла з осені копиця соломи, якоїсь ночі її розкидало по полю, проте ніхто не пішов дивитися, що з нею, щоб не потрапити під обстріл. Уже в середині квітня знайшли там залишки (до 1 метра довжиною) якогось снаряду, жартували, що, мабуть, росіяни вирішили, що під соломою замаскований український танк. Особливу радість викликала відповідь на російські обстріли з нашого боку, тобто розумієш, що постраждати люди й господарства можуть також, але це все одно додавало сили для чекання й терпіння. Надавало сил і споглядання того, як «горить-палає техніка ворожа», як вони метушаться і кричать: «Двухсотые, двухсотые».

Проте самим російським військовим, мабуть, тут подобалося, вони побоювалися, що їх відправлять на Київ чи на Схід, і вони потраплять у запеклі бої. Чеченець Руслан, командир роти артилеристів, якого зненавиділо все село, ось-ось назрівав бунт, бо він наказував забирати в людей курей, кіз, качок, а також розбирати на запчастини автомобілі, казав: «Я теперь всем говорю, что это наше село, мы сюда с семьями будем ездить по гражданке».

Десь в останні дні березня вони почали говорити, що мають поїхати. Спочатку їхні артилеристи заявили, що йдуть на кілька днів «на навчання», ми вирішили, що вони йдуть назавжди, проте через три дні повернулися, ми розуміли, що вони просто змінювали дислокацію, щоб обстрілювати Чернігів, вони говорили, що жили в якихось колючих деревах, очевидно, йшлося про акацію. Яке розчарування ми відчули, побачивши їх знову, пе-

редати неможливо. Вони казали, що керівництво не може дійти згоди, що їм робити, кому й куди їхати, а самі військові зізнавалися, що хочуть додому, до своїх родин, яких уже не бачили понад три місяці.

Якось ми цілий день із-за паркану спостерігали, як російські військові, що жили по сусідству, цілий день вантажили кухонне начиння, подушки, ковдри у свої машини. Наступного дня ми засмутилися, бо вони припинили збиратися й почали копати бліндаж, з отворами-бійницями в бік нашої хати. Копали цілий день, ми вирішили, що це знак, що вони планують затриматися надовго, та ще й відбиватися.

Проте з безпілотника наші військові щось скинули на них, щоправда, був сильний вітер і вийшла похибка до 50 метрів (снаряд упав на городі іншого сусіда, який саме вчасно зайшов до хати випити води, посік дерева, вибуховою хвилею вибило вікна), то вони покинули копати, за півгодини зібралися й поїхали.

За цей місяць двічі росіяни привозили гуманітарну допомогу. Її видавали в центрі села, першого разу це були продуктові пакети, і, зізнаюся чесно, що люди ходили й брали цю допомогу, бо три тижні в окупації призвели до суттєвого зменшення продовольчих запасів, до деякого приїхали родичі з Чернігова й затримались на місяць, дехто й не мав значних запасів, особливо швидко закінчилося борошно, адже в умовах відсутності хліба довелося пекти різноманітні млинці й коржики. Окрім того, ніхто не знав, скільки та окупація триватиме, тому довелося наступити на горло своїй принциповості й гордині. Дехто йшов за медикаментами, оскільки в стресових умовах деякі хвороби загострилися. Проте ніхто не підходив до локацій, де видавали кашу й чай, адже люди не були налаштовані на якесь спілкування чи розваги, усі були напружені й без настрою.

Ще хотіла б зазначити, що важливою була допомога від Михайло-Коцюбинської ОТГ, яка змогла в таких умовах передати кілька разів у село деякі продукти, як-от: вівсянку, перловку, цукор. Це не лише було матеріальною підтримкою, а ще й психологічною, адже в людей виникала впевненість, що українська держава повноцінно функціонує, що про них не забули. Окрім того, люди намагалися підтримувати один одного, наприклад, допомагали тим, хто приїхав із Чернігова на один-два дні «пересидіти», а змушений був затриматися на місяць.

1-го квітня вони виїхали з села, а вже наступного дня з'явилися українські військові, які обстежували дороги й подвір'я стосовно наявності мін, ще через день з'явилося світло, а потім і газ. Власне, уже 1 квітня настрій у всіх суттєво підвищився, усі казали, що це вже маленька, але перемога, хоча всі переймалися невідомістю щодо житла в Чернігові, друзів і родичів, проте психологічно стало значно легше.

Звісно, мої враження й думки суб'єктивні й, очевидно, що багато чого залишилося поза увагою, адже селом я майже не ходила, щоб зайвий раз не потрапляти окупантам на очі, а спілкувалася з обмеженим колом людей. Коли я чую в новинах, що десь окупація тривала півроку, і бачу, як люди зустрічають українських військових, то цілком розумію їхній стан, мене після окупації охоплювало безмежне відчуття вдячності до них, хотілося плакати й обіймати кожного у формі Збройних сил України.

Вважаю, що важливо в таких умовах зберегти не лише життя й фізичне здоров'я, а ще й психічну рівновагу, відносну адекватність, адже нам ще треба буде святкувати перемогу й відбудовувати країну!

